

ŞİİR ve YAŞAM

1960'lı yıllarda Ankara sokaklarında elinde kelebek ağı ile kelebek peşinde koşan bir çocuktan, önce mimar sonrasında ise şair özneye doğru evrilen bir yaşamın tanıklığını sunuyor *Şiir ve Yaşam*. Ali Cengizkan'ın 1979-2011 yılları arasında kaleme aldığı metinlerden oluşan kitap dönemin poetik atmosferini yansıtmakla beraber bireysel bir poetika inşası sunuyor. İlk baskısı 1995 yılında gerçekleştirilen *Şiir ve Yaşam*'ın genişletilmiş yeni baskısı "Sivas'tan Sonra" başlıklı bölümün eklenmesiyle hacmini ikiye katlıyor. Güncel baskıya eklenen metinlerin haricinde en belirgin fark kitabın yazarında gözlemleniyor. Birinci baskının önsözünde tanımladığı hali ile "mimarlıkla şiir arasında bocalamayı sürdüren" mimar Ali Cengizkan, genişletilmiş yeni baskıda "bu kez şair olduğumu itiraf ediyorum" yargısı aracılığıyla şair Ali Cengizkan'a dönüşüyor.

Mimar ve şair arasındaki temel ortaklık poiesis kavramı aracılığıyla açıklanabilir. Etimolojik olarak eski Yunanca'da yapmak anlamına gelen poiesis, daha önce varolmayan bir şeyin yapılması, ortaya çıkarılmasıdır. Gerek mimarlığın gerekse şiirin üretim süreçleri yapma ve yaratma eylemini belirginleştirir. Mimar özne mekânı inşa eden ve mekânı düşünen özne konumundadır. Şair özne ise sözcükler aracılığıyla mekânı ve dünyayı kurgular ve olası öznel alternatifler sunar. Gerek mimar gerekse şair şapkasına sahip Ali Cengizkan mimarlığı ve edebiyatı yaşamı özelinde şu şekilde tanımlıyor; "Ömrümün ilk gözağrısı mimarlık, ikinci gözağrısı şiir oldu ve ben, bu ikisi arasında bazen rahvan, bazen dörtlü bir trafik gerçekleştirdim; hala da öyle yaşıyorum." Mimarlık ve şiiri bir eylem olarak değerlendiren Cengizkan "şiirleme" edimini tanımlıyor. Şiir bir eyleme dönüştürüldüğü ânda hayatın içerisine dahil oluyor. Sözcükler aracılığıyla gerçekleştirilen "şiirleme" eylemi şiirin aynı zamanda toplumsal yönünü betimliyor.

Şiirleri özelinde ele alındığında Ali Cengizkan poetikasının iki evresi belirginleşiyor. 1980'li yılların ortasına dek uzanan *Senlere / Çocuk Ömrümüz / Yunan Dosyası / Yürüyüşler ve Duruşlar / Bağlımlı Şiir* çizgisi, dönemin sosyo-politik yaşamının yansıması niteliğini taşıyor. 1980'li yılların ikinci yarısından itibaren şiirin öznesi konumuna kent (başta Ankara olmak koşuluyla) ve doğa ekleniyor. *Şiir ve Yaşam*'ın genişletilmiş baskısı ele alındığında ise bir dönem daha belirginleşmeye başlıyor; Sivas... Cengizkan, 15'ten fazla arkadaşını kaybettiği Temmuz 1993'ü bireysel poetikası özelinde bir kırılma, zaman değişimi olarak yorumluyor ve *Şiir ve Yaşam*'ın genişletilmiş baskısına sonradan eklediği metinleri "Sivas'tan Sonra" başlığı altında topluyor.

Ali Cengizkan, “Şiir, ideolojiktir” yorumunda bulunuyor ve ideolojinin iki anlamı üzerinde duruyor; dünya görüşü ve öğretisi. Cengizkan, dünya görüşü olgunlaşmış olanların iyi şiir ortaya koyabileceklerini, öğretisi açısından bilinçlenmiş şairlerinse gerçekliği yeniden yaratamamaları sebebiyle sadece güncelde kalarak şiirsel akıcılığı kavrayamadıklarını aktarıyor. Şiirin ideoloji ile kurduğu yakın ilişki 1970 dönemi şiirin temel tartışma konularından. Dönem özelinde en alevli konu ise poetikanın politika ile kurduğu ilişki biçimi. Cengizkan yalnızca politik yaklaşımdan kaynaklanan, ideolojik anlamda kendini üretemeyen şiirlerin nesnel karşılıkları olan özelliklere gönderme yapmadığını ve sığ bir yerde takılıp kaldığını belirtiyor. Cengizkan inandığı şiiri; kuramdan ve politik sınırlılıklardan sıyrılarak sokağa, kahvehaneye, fabrikaya girebilen ve üretime katılabilen şiir olarak tarif ediyor.

Ali Cengizkan, şiiri yaratılma potansiyeli ve tüketilme ortamları açısından altı farklı başlık altında tanımlıyor. Cengizkan’a göre “Zihinde yaratılan şiir”, anlık bir duygulanım sonucu kağıda veya söze aktarılmadan kalan şiiri; “Ezbere alınan şiir”, zihinde yinelenebilir duruma gelen başka ortamlarda yeniden yaratılabilen şiiri; “Okunan şiir”, zihindeki şiirin dışı taşma halini; “Metinsel şiir”, sessel şiirin kağıt üzerine geçirilerek bireysel olarak zihinde tüketilen şiiri; “Sesli şiir”, metinsel şiirin birey tarafından yüksek sesle okunması sonucu okuyan ve dinleyen birey tarafından algılanarak yeniden yaratılan şiiri; “Durum şiiri” ise, bir ânın başka bireylerle birlikte paylaşılarak kolektif şekilde yaratılan şiiri tanımlıyor.

Şiir ve Yaşam’da yer alan en uzun ve dikkat çekici iki metin “Yazınsal Pazar” ve “İlhan Berk’le Bodrum’da” başlıklı metinler. “Yazınsal Pazar”, 1980 dönemi poetik veriminin, siyah beyaz fotoğraflarla desteklenen önemli bir kaydı niteliğinde. 1984 yılında, 12 Eylül Cuntası’nın en azgın zamanında Marmara Adası’ndaki Pansiyon Beyaz Yunus’ta, dönemin aktif kalemlerinin gerçekleştirdikleri gizli toplantılar metnin çatısını oluşturuyor. Adnan Özer, Ali Cengizkan, Akif Kurtuluş, Adnan Azar, Ahmet Erhan, Seyhan Erözçelik, Vural Bahadır Bayrıl, Orhan Alkaya, Mehmet Ocaktan, İhsan Deniz ve Hüseyin Avni Dede’nin katıldığı, birkaç gün süren bu buluşmanın başat konularını; gelişen kapitalist pazarın gücünün nasıl etkisizleştirilebileceği, edebiyat ürününün metalaşmaktan nasıl kurtarılabilirliği, edebiyat ve şiirin sözünü, reel dünya önünde nasıl koruyabileceği gibi sorular oluşturuyor. Ali Cengizkan bu sorular bağlamında “yazınsal pazar” tanımını yaparak tecime dayalı, üretildiği gerçeklikle ilişkisi bulunmayan yapıtları dile getirirken, edebi ürünün yazınsal değerinden ziyade değişim değerinin gözetilme durumunu eleştiriyor.

Ali Cengizkan’ın İlhan Berk ile 2000 yılının Temmuz ayında Bodrum’da gerçekleştirdiği tüm gün süren söyleşi, *Şiir ve Yaşam*’ın en uzun metni durumunda. Mimarlık ve şiirin arakesitinde ilerleyen söyleşi gerek içeriği gerekse hacmi özelinde ayrı bir basım şeklinde, belki bir mimarlık kitabı olarak basılmayı hak ediyor. İlhan Berk’in eşik, balkon, kapı, avlu konulu mekâna dair söylemleri Gaston Bachelard’ın *Mekânın Poetikası*’nı anımsatıyor. Ali Cengizkan’ın İlhan Berk’le gerçekleştirdiği söyleşi ortak tanımlamaları özelinde “uslu şiir”e dek uzanıyor. Cengizkan “uslu şiir”i evetleyen ve suç

işlemeyen şiir olarak betimliyor. (Tam bu noktada Ali Cengizkan'ın Nisan 2021'de yayınladığı en taze şiiri olan *Çiğ Bir Çiğ* yüksek sesle okunabilir).

Şiir ve Yaşam'ın Türk Şiiri özelinde dile getirdiği bir diğer tespit ise Ali Cengizkan'ın Veysel Öngören'in izinden ilerleyerek tanımladığı "ortalama" kavramı. Cengizkan ortalama tanımı ile bir dönemin şiirlerinin sadece o dönem yazılan en iyi şiirler ile değil, döneme dair tüm şiir verimi aracılığıyla değerlendirilmesi gerektiğini savunuyor. Ortalama kavramı, bütün ilişkiler sisteminin hem bir göstergesini hem de nedeni betimliyor. *Şiir ve Yaşam*; bir mimarın edebiyata, bir şairin ise mimariye bakış açısını sunması bağlamında yaşamdan kesitler barındıran özgün bir yapıt. Kitapta yer alan metinler aracılığıyla 1970'lerden bugüne hem Türkiye'deki sosyo-kültürel, mimari, politik ve poetik verime hem de bir mimar/şair öznenin bireysel poetikasına eşlik edilebilir.

**Şiir ve Yaşam*, İslık Yayınları, Genişletilmiş Birinci Baskı, Nisan 2021, İst.

Ozan ÖZTEPE